

Lidia COLESNIC-
CODREANCA

REFLECȚII DESPRE DISPARIȚIA LIMBILOR

Reproducem niște informații dintr-un document difuzat în rețeaua Internet, intitulat **De plus en plus des langues sont menacées de disparition II Le Devoire**, 25 iunie 1999, p. B. 6.:

1. *În secolul al XXI-lea o jumătate din cele 6000 de limbi înregistrate vor dispărea, deoarece sunt vorbite doar de un număr foarte mic de persoane în etate.*

2. *5% dintre limbile lumii sunt în siguranță. Avantajul acestora rezidă în faptul că sunt vorbite de mai mult de 1 milion de locuitori și se bucură de susținerea statului.*

„Moartea” limbilor este o temă recurentă în sociolingvistică și provoacă multe discuții: De ce dispar unele limbi? Oare moartea limbilor este similară morții organismelor vii? În ce circumstanțe moare o limbă și de ce? Care sunt factorii ce conduc la dispariția limbilor? Poate fi prevăzut și stopat acest proces?

Pentru a explica fenomenul dispariției („morții”) limbilor se invocă, de obicei, următoarele cauze:

– psihice: dispariția fizică a membrilor unei comunități lingvistice în rezultatul unei calamități naturale, al unei epidemii, al unui masacru etc.;

– socioeconomice: abandonarea limbii de către vorbitorii săi, în urma achiziționării unei alte limbi

în scopul avansării lor sociale și materiale;

– politice: limbile sunt sacrificate pe altarul statului (Hagege, 2000, p. 127-154).

Dacă primele cauze sunt de natură obiectivă și, prin urmare, inevitabile, ultima este subiectivă, deoarece depinde, în mare măsură, de atitudinea vorbitorilor față de limba lor amenințată de dispariție. Unii autori „exclud din conceptul **moartea limbilor schimbul lingvistic și genocidul** și fac referire la lipsa uzului și la *substituția lingvistică*, adică la procesul de abandonare totală a propriei limbi de către o parte a comunității lingvistice” (Chandra G., **Vie et mort des langues. Diogene 51**, citat după: **Diccionario de Sociolingvistica**, Barcelona, 2001, p. 178).

În sociolingvistică se utilizează în acest context noțiunea *schimbarea atitudinii față de limbă* (de limba dominată). Locutorul nu-și mai consideră limba demnă de a fi transmisă urmașilor. Deși subiectivă, schimbarea atitudinii față de limba dominată pare a fi un proces ireversibil. De multe ori, vorbitorii își abandonează limba maternă în favoarea limbii dominante sub presiunea factorilor socioeconomi și politici, care conduc inevitabil la *aculturație* – integrarea individului într-un sistem lingvistic diferit de sistemul său de origine.

Astăzi, în țările africane, multe limbi se află pe cale de dispariție din cauză că sunt strâmtorate de limbile de largă circulație: engleza, franceza etc.

Un exemplu foarte elocvent în acest sens, spicuit tot dintr-o pagină de Internet, din 28 aprilie 2004, este cel intitulat **La culture gabonaise est morte**. E vorba despre o adresare anonimă a unui

scriitor sau savant către conașionalii săi din Gabon. Iată câteva observații: „Pentru a avea un loc de muncă sau pentru a deveni avantajat, azi în Africa este aproape indispensabil a cunoaște o limbă străină (engleza, germana, spaniola ș.a.). Cunoașterea unei limbi bantu și, în special, a gabonezei niciodată n-a fost un privilegiu pentru găsirea unui loc de muncă. În afară de aceasta africanul părăsește cu ușurință tot ce-i este propriu, favorizând, astfel, dezvoltarea unei culturi străine pe continentul său. Această trăsătură de caracter este caracteristică popoarelor colonizate”.

E oportun a aminti aici și de *glotofagia* englezei, fenomen alarmant, despre care unii cercetători vorbesc în mod direct: „Acesta este imperialismul englezei care ocupă astăzi un loc decisiv printre factorii ce provoacă dispariția limbilor” (Hagege, p. 243).

Schimbarea atitudinii locutorului față de limba maternă poate fi și consecința unor cauze politice. Atât factorii socio-economici, cât și cei politici (*glotopolitica* statului) creează în societate (în comunitatea lingvistică) situații de *conflict lingvistic*, de dominație a unei limbi, care provoacă neapărat *războiul limbilor*.

Glotopolitica totdeauna stabilește (uneori în mod forțat) repartitia funcțională a limbilor în comunitatea dată. Una dintre limbile utilizate în comunicare devine dominantă, iar cealaltă – dominată. Așadar, acesta este *bilingvismul* (sau *diglosia*), care nu e altceva decât „coexistență inegală și deci concurență incorectă a două limbi în sânul aceleiași societăți” (Henri Boyer, 2001, p.71).

Iată ce scrie despre *diglosie* cunoscutul specialist în lingvistică bască și occitană Christian Bay-

lon: „O limbă poate muri într-o comunitate bilingvă sau plurilingvă instabilă, adică într-o situație lingvistică de diglosie, când limba dominantă a unei majorități vorbitoare o poate elimina pe cea a unei minorități în decădere” (Ch. Baylon, 1996, p. 136).

Așa e, însă în contextul nostru sociocultural situațiile de *diglosie* apărute de-a lungul istoriei au fost (și mai sunt!) acelea în care limba minorității vorbitoare este limbă dominantă, iar cea a majorității vorbitoare e limba dominată. De obicei, limba dominantă este utilizată în toate sferile de activitate umană: administrație publică, învățământ, mass-media etc., rezervându-i limbii dominate doar sfera colocvială.

În asemenea condiții limba dominată este considerată de către unii dintre vorbitorii săi o limbă fără perspectivă și faptul acesta devine un obstacol pentru afirmarea normalității sociolingvistice. În mod sigur, *bilingvismul* „declanșează un proces, care, fără o rezistență energetică din partea uzajului limbii dominate, este ireversibil și conduce în mod inexorabil la *substituție* (la *monolingvism* în favoarea limbii dominante)” (Henri Boyer, p. 71).

Aceasta ne-a demonstrat-o cu prisosință situația din Basarabia istorică (1812-1918) prin conflictul lingvistic român-rus, care n-a fost altceva decât trecerea de la un *monolingvism* inegal la un *bilingvism diglosic*. Limba română, după cum se știe, a fost substituită în toate sferile de utilizare de către limba rusă, devenind astfel o „limbă de casă” sau „limbă de colibă”, deoarece funcționa doar în mediul familial.

După aprecierile lingviștilor, preocupați de această problemă, substituția unei limbi dominate de către o limbă dominantă și dispa-

riția ei are loc treptat, trecând prin anumite etape.

Iată care ar fi simptomele vlaguirii unei limbi sau ale declinului ei:

1. Absența reacțiilor puriste față de *interferența* masivă a limbii dominante. În acest caz, vorbitorii tineri ai limbii dominate (muribunde) nu mai sunt sensibili la greșelile comise, iar cei în etate nu mai sunt dornici a-i corecta (Ch. Baylon, 139).

2. În conversațiile orale, colective nu se mai utilizează prenumele și supranumele limbii dominate.

3. Lipsesc variațiunile stilistice.

4. Limba dominată este utilizată doar ca „limbă de casă”.

Considerăm că limitarea funcțională a limbii, cauzată de situațiile de *diglosie*, este factorul decisiv care duce la istovirea limbii, la intervenția masivă a limbii dominante în spațiul celei dominate. Deci, regresul funcțional atrage după sine și regresul structural al limbii, deoarece are loc penetrarea masivă a vocabularului cu „împrumuturi” din limba dominantă. „Împrumutul lexical masiv de către limba dominată din cea dominantă este fenomenul principal care însoțește declinul ei” (R. Fasold, 1984, citat după: Ch. Baylon, 137). În același context se mai consideră că: „În faza finală a declinului limbii cuvintele împrumutate din limba dominantă sunt puțin integrate în sistemul fonetic și deloc în sistemul morfologic al limbii, dimpotrivă, acestea sunt utilizate drept cuvinte obișnuite ale limbii dominate” (N. Dorian, 1981, citat după Ch. Baylon, 137).

Prin urmare, dacă în cazul *interferenței* masive a limbii dominante lipsesc „reacțiile puriste” sau

„ecologice” din partea vorbitorilor limbii dominate, atunci procesul dispariției acesteia din urmă devine ireversibil, deoarece denotă *schimbul de atitudine* a locutorilor față de propria limbă, aflată în declin. Vorbitorii limbii dominate nu o mai consideră demnă de a fi transmisă generațiilor următoare.

Limitarea funcțională a limbii sub presiunea factorilor socioeconomici sau politici atrage nu numai regresul structural al limbii, ci și *schimbul de atitudine* a locutorilor față de limba lor muribundă. Vorbitorii își abandonează limba maternă în favoarea limbii dominante.

Iată de ce atitudinea pe care o avem față de limbă este un factor decisiv în supraviețuirea ei.

Vom încheia cu o informație, la fel de revelatoare, despre o altă limbă în declin – limba șamikiuro din Peru. Iată ce spune ultima vorbitoare de limbă șamikiuro Natalia Sangama: „Eu visez în șamikiuro, dar nu pot povesti visele mele nimă-nui. Sunt unele lucruri care nu pot fi exprimate în spaniolă...”

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Christian Baylon, *Sociolinguistique. Société, langue et discours*, Nathan, 1996.
2. Henri Boyer, *Introduction à la sociolinguistique*, Dumod, 2001.
5. Claude Hagege, *Halte à la mort des langues*, Paris, 2000.